

NAGY ÉLMÉNYEM, CHAGALL

(Alkonyati jegyzetek)

Nem vitázom az idővel, amikor rajongásomról írok, művészetről és alkotókról, akik hozzám a legközelebb állnak.

Chagall képein a szárnyas falióra az idő múlását és változását mutatja. Ha a festészetben a tájszeretetről és a táji látványok izgalmáról beszélek, eltekintve attól, hogy mit hozott a technikai civilizáció, csak arra a rajongásomra gondolok, amely még nem pusztult ki a szívemből.

Az egyetlen realitást az ősembertől a máig a művészetek őrizték meg részünkre, úgyhogy tulajdonképpen csak egy folytatólagos művészet van, amely régi is és új is. Azért nem resteltem bevallani, hogy szeretem Turner légi vízióit, színes páráival és forrongó természeti erőivel, mint az impresszionizmus hírnökét, és szeretem Van Gogh arles-i egét és színeit, nem kevésbé Marc Chagall ujjongó szeretetét.

Vannak az időn kívül álló művek és művészek. Ezeket tekintet nélkül beskatulyázásukra szeretjük.

Bárhová sorolják is Chagallt, akár a szürrealisták, akár a naivisták, akár a szimbolisták, akár az impresszionisták közé, engem képeiben a sugárzó és egzaltált öröm ragad meg, melyet a haszidizmus szekta hite és a művész szülőhazája iránti szeretete hozott létre.

Milyen magasztos bölcelesen alapszik az a hit, amely szerint az istennel csak az örömről keresztül érintkezhet az ember, és mi más lehet akkor az isten, mint maga az öröm!

Megható, hogy Chagall milyen mérhetetlenül szerette menyasszonyát, későbbi feleségét, Bellát, akivel képein szerelmes párként repül falvakon és városokon át a folyó felett, magasan az égben óriás orgonacsokorban szerelmi fészket rak neki, alattuk pedig a hold tüköröződik a vízben.

Virágcsokorral díszíti az eget, a teret, a szobát és a menyasszonya haját. Fülében meg örökösen szól a háztetőkön is bukdácsoló, vagy az égben is hegedülő kedves Noh bácsi muzsikája.

És bármerre, a világ bármely sarkában jár is, legyen az Párizs, Berlin, a Közel-Kelet vagy Amerika, mindenhová magával viszi és mindenhol festi szülőhazája, Vityebszk nosztalgikus emlékeit, képein szerelmeskedve a színekkel, hol gyengéden, hol tüzes ölelésben.

Bármennyire bámulta az európai avangarde művészek festészeti technikájának kísérleteit és eredményeit, a saját világát festette emberekkel, állatokkal, ahol a szárny repül, a tehén hegedül.

Kompozícióit kubista képarchitektúrával szerkesztette, fovista színekkel. Tematikájában mégis hű maradt szülőföldje népmondáihoz, ami életfilozófiájának és művészetének lényegét jelentette.

A festőnek nincs megtiltva, hogy egyúttal költő is legyen. Az ő dolga, hogy milyen módon fejezi ki lelkiállapotát, azt, ami a művészetben olyan fontos.

Klee kezét az intellektuális spekuláció vezette, költői érzék közvetítésével. Az embert sem festette olyannak, amilyen, hanem amilyen lehetett volna. Miró is a mitológiát saját módja szerint ábrázolta foltokkal és vonalakkal. Szóval költők voltak ők is a maguk módján.

Vajdaság történelmi alakulása nagyon nagy hatással volt képzőművészetünkre. Ezért van az, hogy egész korszakok hiányoznak festészetünkéből.

Tájképeink inkább fénykép-, mint élményszerűek. Pedig a Nap nemcsak az északi tengeren és Arles-ben volt látványos, csodálatos volt az nálunk is, de nem volt senki, aki élményszerűen megfesse.

Chagall festészetét azért is szeretem, mert az a kor, amelyben élt, majdnem egybeesett az én időmmel. Ez volt az az idő, amikor a civilizáció még nem érintette annyira a természetet és az embert, tudunk rajongani, örülni, és voltak még ideáljaink.

A táj szeretete nálam ugyanolyan erős volt, mint Chagallnál, s mindkettőnkénél az élmény egyformán intenzív volt.

Csak hogy én nem örökítem meg képekben rövid és boldog gyermekkoromat, amelyet szülőfalumban, Begaszentgyörgyön (Žitišten) eltöltöttem, de amelynek emlékét ugyanolyan nosztalgikusan magammal hordoztam egész életemen át, mint Chagall Vityebszk emlékét.

Gyermekkoromban egész nap játszottam, úgyhogy este már álva elaludtam, miközben anyám az alváshoz vetköztetett.

Chagallian belebújva vele aludtam boldog biztonságban, mert álmom felett egyrészt anyám őrködött, másrészt a falu bakterei, akik minden órában a faluvégekről egymásnak dudálva jelezték az éji csendben, hogy ébren vannak és vigyáznak az emberek álmára.

Chagalli kép volt a csikorgó hóban elmerült falu, és az, amikor asszonyai este és hajnalban, majdnem mindig ugyanabban az időben, fűtötték a banyakemencéket és a kéményekből szálló füst úgy emelkedett az ég felé, mint valami imádság.

Nyáron az anyém volt az egész virágzó rét, a Bega partja és a szántóföld világa.

Szerettem az este nyíló fehér mécsvirágot. Úgy világítottak a réten, mint millió csillag az égen. A szagos mügét, a réti boglárkát, a mezei zsályát, kankalint, a pásztortáskát és az ezer és ezer, harmatban és napsütésben fürdő mezei virágot.

Legkedvesebb barátom a rét szegény madara, az igénytelenül földön fészkelő pacsirta volt. Az ő dala volt számomra a legáhítatosabb beteljesülés, amikor a vetés felett függőleges repülésben dalolva emelkedett az égi magasságokba és trillázva ereszkedett le, hogy aztán eltűnjön az észrevétlenségben. Ezt talán csak Van Gogh tudta volna megfesteríteni.

Milyen sokszor néztem szótlanul, áhítattal reggelenként az ébredő folyót, ahogy a felkelő Nap sugarai lassanként szedték le róla az éjjeli köd takaróját.

Chagalli festői élmény volt látni a sárga búzaföldön a vértől piros kaszát a fűrjépszekek fölött, amikor a búzával a kis fűrjeket is lekaszálták. Olykor földre borulva keservesen sirattam a drága madárkákat.

Ki nem szerette a pitypalatty szavát, és a fűrjakast, amely szerelmes vakságában még a varangyos békáknak is képes volt udvarolni?

Legjobban édesanyámat szerettem. Anyám olyan szép volt, mint egy karcsú, fehér galamb. Amerre járt, a házban, az udvarban, vagy a faluban, mindig annak láttam.

Még ravatalán is, amikor a koporsóban feküdt, fehér galambnak néztem.

Amikor aztán rászögezték a koporsó fedelét, elájultam, és mire ismét feleszméltem, már eltemették. Az eső úgy zuhogott, mintha vödörből öntötték volna. Tudtam, hogy anyám könnyei voltak, mert őrkre elváltunk.

Kilencéves voltam akkor, amikor a játéknak vége lett. Jött az élet, jöttek az iskolák. Temesvár, Nagybecskerek, Bécs, majd Budapest és Európa többi nagyvárosa, de még most, életem alkonyán is, ha a város felett fehér galambot látok szállni, hiszem, hogy anyám lelke őrködik felettem.

Úgy viszem magammal Begaszentgyörgy boldog emlékét, mint Chagall Vityebszkét.

A szárnyas falióra az idő múlását és változását mutatja Chagall képein, mert száll az idő, száll, s a múltra már csak a régi sírok emlékeztetnek és hűséges barátom, a Bodri kutyám.

Bodri oly fekete, mint egy sötét éjszaka. Ősei valamikor birkákat tereltek a széles pusztákon.

Kertes házunk kerítésénél széles gödröt vájt, mint egykor a mezőn a pásztorok. Összekuporodva belefekszik, és csak félszemmel figyel az utcát. Szőrét a szél borzolja.

Az úton autó autót ér. Keréken mozog az egész világ. Az emberek keréken jönnek-mennek. A kerék változtatta meg a világot, az életet, az embereket és egymás közötti viszonyukat.

A mezőn a kombájn és a gépek zajától nem hallani a pacsirta dalát, s a gép nem érzi, mikor zúz szét egy-egy fűrjépszeket.

Érthető, hogy a festők ma már nem festik a pannón táj nyújtotta látványok izgalmait, mert a gépek megváltoztatták az esztétikai ideálokat is.

Chagall az absztrakt festészetet valamennyire ornamentikának tartotta és inkább az esztétika, mint a művészet ügyének tekintette.

Én viszont nem vitázom az idővel, mert szeretem Chagallt, Van Goghot, és ha hűséges házörzöm bolond jókedvében birka helyett engem terel, ezt mondom neki: »Gyere, Bodri kutyám, a Hoidon emberek járnak.«

